
ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

УДК 371.32:78

**ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ МУЗИКУВАННЯ
У СИСТЕМІ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ КАРЛА ОРФА**

Біла Н. Л., Штурман Н. О.

Стаття присвячена розгляду особливостей застосування деяких елементарних інструментів у процесі музикування молодших школярів.

Ключові слова: інструментальне музикування, Карл Орф, музична освіта.

Данная статья посвящена рассмотрению особенностей использования некоторых элементарных инструментов в процессе музицирования младших школьников.

Ключевые слова: инструментальное музицирование, Карл Орф, музыкальное образование.

The article is devoted to the peculiarities of the use of some elementary musical instruments in music activities for junior schoolchildren.

Key words: instrumental music-playing, Carl Orff, musical education.

Сучасна загальноосвітня школа потребує нових особистісно орієнтованих підходів до навчання. Нові дослідження з психології та педагогіки (М. Вовк, Н. Вишнякова, Н. Черноіваненко, О. Ростовський та інші) доводять важливу роль уроків музики не тільки в естетичному, а і в інтелектуальному та психо-фізіологічному розвитку дітей. В наш час швидких змін діти особливо потребують виховання таких якостей, як гнучкість та незалежність мислення, віру в свої сили, мужність приймати рішення та помилятись, пристосовуватись та змінюватись для знаходження необхідного рішення. В зв'язку з цим все більше виникає потреба в застосуванні нових активних форм роботи дітей на музичних заняттях.

Існує декілька відомих концепцій музичного виховання дітей, які покладені в основу розробки різних методик і програм. Однією з найбільш поширених, яка застосовується в більш ніж сорока країнах, є концепція німецького педагога і музиканта Карла Орфа "Шульверк. Музика для дітей".

Мету музичної підготовки дітей Карл Орф вбачав перш за все у вихованні особистості в дусі гуманізму, розвитку її природних здатностей та творчих здібностей. В цьому його концепція близька українським національним традиціям шкільного музичного виховання. Розглядаючи основні напрямки його системи, ми виділили найбільш цікавий для нас аспект – інструментального музикування дітей, а саме особливості застосування деяких елементарних інструментів у процесі музикування молодших школярів.

Музичне виховання молодших школярів, на думку К. Орфа, не повинно обмежуватись тільки слуханням музики, розвитком слуху, ритму, навчанням співу і гри на інструментах. Перш за все його завдання полягає в стимулюванні творчої фантазії, умінні імпровізувати, творити як в процесі індивідуального, так і колективного музикування. Автор дійшов висновку недоцільності проведення музикування на класичних музичних інструментах, бо оволодіння складною технікою гри на них вимагає значних зусиль, тривалих занять, що значною мірою відволікає увагу дітей від музики й імпровізації. Він віддавав перевагу елементарним інструментам, якими діти могли порівняно легко оволодіти. Надаючи можливість розкрити і використати свої здібності, автор не обмежував їх у прояві власної творчої активності в поєднанні з дитячою безпосередністю.

Творчим імпровізаціям дітей мала сприяти опора на музичну декламацію і спів та гру на елементарних музичних інструментах. Вони застосовувалися в основному

для утворення різних ігрових ситуацій, де кожен з учасників мав можливість запропонувати своє рішення доступними йому засобами, наприклад, плескати в долоні, плескати руками по власних стегнах. К. Орф вважав, що руки і ноги кожної людини є її природними, тобто елементарними, інструментами, котрі широко використовуються в даній системі як засоби виразності.

При плесканні долонями звертають увагу на те, щоб між ними утворився простір, завдяки якому виникає глухий звук, пальці при цьому залишаються випростаними. Існують також деякі різновиди застосування цього прийому: одностороннє плескання правої руки по долоні лівої; плескання по середині долоні чи біля пальців; плескання по зап'ястю чи по краю кисті і т. д. Дітям потрібно спробувати всі можливі варіанти і знайти саме ту якість звучання, яку вважають за необхідне. Відтворюючи певний образ в ігровій ситуації за допомогою елементарних інструментів, дитина починає сприймати його через рух, що сприяє напрацюванню відчуття ритму.

Навіть за таких умов важливо навчити учнів використовувати різноманітні динамічні градації звучання, насамперед – переходи від піано до форте і навпаки. Піано важливіше, ніж форте, оскільки тихенькі плескання по долоні привчають прислухатися один до одного і одночасно розрізняти тонкощі звукових фарб. Але навіть при найнижньому звукоутворенні повинна бути присутня ритмічна енергія.

Рух і ритм нерозривно пов'язані між собою. Застосування елементарних інструментів у процесі руху сприяє закладенню у дитини гарної ритмічної бази, яка є основою як в будь-якому виді танців, так і в грі на будь-якому з музичних інструментів. При цьому напрацьовується швидкість реакції, а також уміння як зачекати, так і знайти необхідний момент для вступу.

Іншу звукову фарбу надають хлопки, тобто удари плоскими долонями по стегнах. Їх виконують як сидячи, так і стоячи і застосовують як самі по собі, так і в чергуванні з плесканням долонями. Притопи також виконують сидячи або стоячи, ударом носка або п'ятки, але після цього нога повинна залишатися на підлозі. Удар може бути виконаний з більшою або меншою силою, що залежить від відчуття і бажання дитини.

Своєрідність звучання доповнює прийом клацання пальцями. Важливо, щоб він виконувався без затиску кисті, вільно й активно. Дітей, які не вміють клацати пальцями, можна навчити, але не всіх, оскільки не кожна рука годиться для цього.

Застосування в процесі музикування молодших школярів притопів, клацання, плескання має деяку різноманітність на початковому етапі, але все ж воно досить обмежене. Тому звукова палітра в подальшому доповнюється і збагачується маленькими ударними шумовими інструментами, як з фіксованим звуком, так і з нефіксованим. До останніх відносяться: трещітки, дерев'яні палички, невеликі тарілочки, тарілки, трикутники, кастаньети, різного роду дерев'яні і шкіряні барабани, бубонці, дзвіночки та багато інших інструментів. Вони не мають фіксованої висоти звуку і використовуються лише для підкреслення ритму і для забарвлення звучання.

При потрушуванні або удару по корпусу трещітки лунає тріск, звідси і назва цього інструмента. Він додає особливого колориту звучання, і кожен учень може сам зробити цей інструмент, використовуючи абсолютно різні підсобні матеріали, керуючись власним відчуттям (жерстяну чи дерев'яну коробку, картонку, шкаралупку кокосового горіха або гарбуза і т. д.).

Створення дитиною "власного музичного інструмента" сприяє розвитку образного мислення, так необхідного в будь-якій творчості. Діти "занурюються" в образ, відтворюють його звучання, прислуховуючись до себе, своїх відчуттів. При виконанні діти можуть використовувати доступні для них елементи акторської техніки, що, безумовно, приводить до розкриття закладеного в кожній особистості артистизму.

Добре підходять для рухливих ігор дерев'яні палички. Вони тримаються в такому положенні, щоб велика частина палички залишалася вільною. Можна також одну паличку покласти на зібрану ліву долоню, а іншою ударяти по ній, що призводить до більш інтенсивного звучання.

Особливого забарвлення звуковій палітрі надають кастаньети, відомі перш за все як іспанський народний інструмент. Вони мають характерне пронизливе звучання, тому їх використовують дуже обережно. При виконанні точного ритму, як правило, застосовують тільки один інструмент. Досить уважно потрібно використовувати і дерев'яний барабан, оскільки надмірне його застосування може спотворити звуковий ефект.

Для підкреслення кульмінаційних моментів і створення шумового ефекту застосовують музичні тарілки і тарілочки. В дитячому музикуванні використовують тарілки менші за розміром від тих, які застосовуються в великому оркестрі. Молодшим школярам доступні такі засоби звукоутворення, як удар двома тарілками, удар паличкою по тарілці, що висить, удар двома паличками з м'якими головками. Використання різних паличок вносить в звучання різнобарвність колориту.

Поширеного застосування в системі К. Орфа набули такі інструменти, як трикутник, різні барабани, бубонці. Вони всі відрізняються за своїми розмірами і тембром звучання. Для музикування дітей створюються прості і невеликі за розміром інструменти. Маленький барабан – це інструмент із двома шкіряними мембранами. Правильне його використання – це одна із найважливіших проблем техніки гри на ударних інструментах. Для гри на цьому інструменті використовується пара спеціальних паличок. Дітям непросто тримати палички в руках, оскільки в кожній руці паличка лежить по-різному: ліва паличка лежить між великим пальцем і верхнім краєм зап'ястя, вказівний і середній пальці залишаються вільними, злегка підігнутими; праву паличку тримають угорі великим, вказівним, іноді навіть середнім пальцями. Решта ж пальців палички не торкаються. При виконанні на барабані дітям важливо знайти ті місця удару по ньому, які б дали можливість відтворити необхідний звуковий ефект. Змінюючи місця ударів від краю і до середини барабана, можна отримати тонкі звукові фарби і контрасти.

Виразний звуковий ефект, співвідношення сили удару і сили звука залежать від особливостей барабана і палички. Ефект удару палички виконавець може замінити за допомогою ударів великого і середнього пальців, що дає потрібну своєрідну приглушену звучність.

Дроби на маленькому барабані виконуються не шляхом швидкої зміни одиничних ударів, а за допомогою зміни подвійних ударів. Характерним засобом звучання цього інструмента є особливий тріск, який створюється вібруючими струнами. Саме цей тріск надає дробу особливого колориту звучання. Якщо його використовувати без вібруючих струн, то звук стає схожим на звук інших барабанів з туго натягнутою шкірою.

Трикутник, завдяки своїй унікальній здатності пристосовуватися до тембрів інших інструментів, добре звучить в будь-якому ансамблі.

Бубенці використовуються в основному для додаткового звукового колориту. Але якщо потрібно, щоб вони зазвучали з більшим ефектом чи більш колоритно, то для цього достатньо лише підкреслити окремим ривком чи ритмічно пульсуючим рівномірним постукуванням. Різноманітне використання елементарних інструментів вчить дітей взаємодії між собою, закріплює раніше засвоєні навички володіння ритмом, темпом, динамікою, сприяє розвитку почуття ансамблю.

Отже, застосування різноманітних простих прийомів звукоутворення і елементарних інструментів в системі К. Орфа значною мірою стимулює власну дитячу творчість, дозволяє враховувати індивідуальні особливості, навички, потреби та можливості кожної дитини. Пошуки і знахідки в процесі роботи, навіть найскромніші, створюють атмосферу радості, формують творчо активну особистість, стимулюють розвиток творчих здібностей. Це дозволяє закласти міцний фундамент музичальності дітей, дає змогу їм глибоко переживати і розуміти музику та вільно в ній орієнтуватися і творити. Дана методика може бути застосована в будь-яких національних умовах, що дозволяє використовувати кращі зразки української культури.

Література

1. Вишнякова Н. Специфіка засвоєння музичних знань молодшими школярами в процесі творчої діяльності / Н. Вишнякова // Музика в школі. – К. : Муз. Україна, 1984. – Вип. 10. – С. 24–29.
2. Вовк М. Розвиток самостійної музичної діяльності молодших школярів (у процесі навчання гри на музичних інструментах) / М. Вовк // Музика в школі. – К. : Муз. Україна, 1982. – Вип. 8. – С. 11–16.
3. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа / состав. Л. А. Баренбойм. – М. : Сов. композитор, 1978. – 367 с.
4. Тютюнникова Т. Э. Уроки музыки. Система обучения Карла Орфа / Т. Э. Тютюнникова. – М. : Астрель, 2000. – 123 с.